

BARNDOMEN PÅ RÖSSJÖHOLM

- Frans G Bengtssons minnen -

Av Bertil Wilhelmsson

En del författare är starkt förknippade med en enda bok och detta gäller onekligen Frans G Bengtsson. Boken är Röde Orm, som har lästs av både barn och vuxna sedan den kom ut i två delar 1941 och 1945. Bengtsson bör dock uppmärksammas även för andra verk, inte minst memoarboken "Den lustgård som jag minns" från 1953. Byahornet vill gärna ge lite smakprov från boken, som säkert kan lånas på de flesta bibliotek.

Frans G Bengtsson föddes 1894 på Rössjöholms gods vid Hallandsåsens fot väster om Orkelljunga. Godsägaren baron Rosenörn hade bestämt att ny ladugård skulle byggas exakt i centrum för all Rössjöholms åkerareal. Efter uträkning med passare och linjal hamnade byggnaden mitt i en torvmosse, närmast ett kärr. Det var där gossen Frans G föddes, son till förvaltaren. En gammal gårdsdräng berättade långt senare att man inledningsvis tvingades att vräka tvåusen parlass sten i kärret, innan man kunde börja mura.

Leva till nästa morgon

Vid sex års ålder blev Frans G svårt sjuk och en kväll var doktorn på besök. Gossen hade 42 graders feber och medicinmannen sa att det snart var slut. Men då blev gossen arg och bestämde sig för att leva tills åtminstone nästa morgon. Det gjorde han och tillfrisknade så småningom. Möjligen kan doktors kur på starkvin ha bidragit. Om sina förfäder berättar Frans G att hans farfar hade varit med på den tiden då man utspisade "bänkavälling". Under veckans lopp samlades alla överblivna matrester och hälldes i en spann eller bytta, som hade sin plats vid ena änden av gåsabänken inne i stugan. Födan kom i jäsning och på måndagen hälldes alltsammans över i en gryta med vatten och kanske en smula salt (när det skulle vara fint). Läckerheten serverades som middagsmål den dagen. Men farfar hade aldrig tyckt om anrättningen; den hade en kärvhet i smaken som var honom emot, medan gubbar i farfars ungdom ansåg måltiden som stärkande, särskilt om vintern när den åts skållhet. Farmor hade ett häxlikt utseende som "på gamla dar skvallrade om tillsats av rattarblod". Hon var snäll och hjälpsam och proppfull av skrock. En gång hade hon djävulen i sin skorsten en god del av natten, men genom att skyndsamt skjuta spjället hindrade hon honom från att komma in. Om barndomsbygdens människor har Frans G åtskilligt att berätta och här följer ett axplock.

"Vitt i kaffet"

Han gick i småskolan i Tossjö by. Skolan var inrymd i fattighuset, med kyrkogården strax bredvid. Frans G drar sig till minnes att där nog inte fanns särskilt många fattighjon på hans tid. Han skriver att ännu för två eller tre generationer sedan torde fattighusen ha gått miste genom att yngre anförvanter då gärna satte sin lit till "makoria" och "vitt i kaffet", med andra ord arsenik, så länge detta utan besvär stod att få i fullt tillräcklig kvantitet av förste bäste västgötske gårdfarihandlare.

Fattighusets resurser

Tossjö kyrka var för det mesta synnerligen glest befolkad. Mässfall av total brist på publik, undveks med hjälp av fattighusets resurser. Två, tre hjon som kunde stå på benen kommenderades då av fattighusföreståndaren till kyrkgång. Denne föreståndare hade anknytning till kyrkan på så vis att han eldade där och "räknades i viss mån till prästerskapet". Något som i ännu högre grad var fallet med dödgrävaren Holmkvist, som grävde tills han var uppemot nittio. Holmkvist var även orgeltrampare, en syssla som ofta hämmades av en mängd råttor i orgelpiporna. Tossjö kyrkas kantor berömde sig med att i unga år ha kasserats vid inträdesprövningen till Operan. När han blivit kantor vigde han sitt liv åt komponerandet av en stort anlagd mazurka som han arbetade med i tjugosex år. Mazurkan lär ha blivit färdig, även om kantorn på gamla dar tappat bort

verkets äldsta satser. ”Med minne angripet av vällevnad med riklig punsch kunde han inte längre påminna sig dem”, skriver Frans G.

Direkt till Helvetet

Socknens sotare hade ett biträde som hette Ola Backe. En kraftigt nedsotad gammal krokig man med bockskägg. Det var alltid han som bar påsen med sotargrejor: kula, kedja, rep och murslev och annat som kunde behövas. Det ryktades att påsen främst var avsedd för uppsamlandet av elaka pojkar. Ofta hade han en flock barn i kölvattnet som på tryggt avstånd försökte retas med honom, ”varvid han stundom upphävde ett dovt underjordiskt skrån som mera påminde om ett troll än om en människa. En vacker dag visade han sig vara död, till alla barns häpnad, och gick, ansågs det, direkt till Helvetet för att sota vidare där utan att behöva tvätta sig”.

Kaskar till hjälp

Salleberg var ett gammalt hus och där bodde Sallebergs Johanna, en gammal gumma som brukade hjälpa Frans G:s mor med stortvätten. ” Vid andra eller tredje dagen av en stortvätt, när allt var färdigt hemma i brygghuset, åkte Johanna och Magårds Kristin samman med tvätten i fyllda bykor till ett ställe vid Rössjön, vars klara vatten var det enda lämpliga för bykning och sköljning av tvätt. Ibland kunde en sådan tvätt ske på efterhösten när vattnet var praktiskt taget iskallt. En dräng skjutsade gummor och bykor. En kittel full med kaffe, som kunde värmas upp bland stenar vid tvättplatsen, hörde till utrustningen, jämte en ölfaska med brännvin. Gummorna hällde försiktigt nödig kvantitet brännvin i det uppvärmda kaffet och drack det som gök eller kask, varpå de vederbörligen uppskörtade och med strumporna avdragna, steg ned till knäna i det kalla vattnet och började banka och skölja. Kaffet och brännvinet räckte till tre eller fyra omgångar som de efterhand inmundigade. Det är klart att det var brännvinskaskarna som höll dem vid liv”.

Hel och hållen

Vid Rössjöns södra ända fanns en såg och där arbetade sågmästare Edvard. Han var noga med att utnyttja varje stock så mycket som möjligt vid hyvlandet. Detta fick till följd att höger hand var illa åtgången: hela lillfingret var borta, det mesta av ringfingret, en del av långfingret. Men ingenting av pekfingret, som han behövde som avtryckarfinger vid jakter. ”Alla bitar av fingrar, som efterhand strukit med, förvarade Edvard omsorgsfullt i små spritflaskor på en hylla ovanför sin säng, för att få med dem vid begravningen, när den tiden någon gång skulle komma. Han ville vara hel och färdig även i höger hand, när domsbasunen blåste”.

Rössjöholms gård. Här bodde Frans G Bengtsson som barn. Foto: Bertil Wilhelmsson